



IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059



VOL.3 № 4

2026

BADIIY-IJODIY QOBILIYAT TUSHUNCHASI VA UNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK MOHIYATI

Jo‘rabayeva Mushtariy Jamoldin qizi
Namangan davlat universiteti, stajyor-o‘qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada badiiy-ijodiy qobiliyat tushunchasining mazmun-mohiyati, uning pedagogik va psixologik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta‘lim tizimida shaxsning estetik tafakkuri, tasavvuri, ijodiy faolligi va individual salohiyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, badiiy-ijodiy qobiliyat o‘quvchi va talabalarning nafaqat san‘atga bo‘lgan qiziqishini shakllantirish, balki ularning mustaqil fikrlashi, emotsional idroki, obrazli tafakkuri va yangi g‘oyalar yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Maqolada badiiy-ijodiy qobiliyatning tarkibiy komponentlari, uning namoyon bo‘lish shakllari, rivojlanish omillari hamda pedagogik jarayondagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, mazkur qobiliyatni shakllantirishda psixologik xususiyatlar, motivatsiya, qiziqish, ijodiy muhit va ta‘lim metodlarining ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish shaxs kamolotining muhim sharti ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: badiiy-ijodiy qobiliyat, ijodkorlik, estetik tafakkur, obrazli fikrlash, pedagogik yondashuv, psixologik xususiyatlar, ijodiy faoliyat, motivatsiya, san‘at ta‘limi, shaxs rivoji.

ПОНЯТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ И ИХ ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ

Джурабаева Муштарий Жамолдин кизи
Наманганский государственный университет, стажёр-преподаватель

Аннотация

В данной статье научно анализируются содержание и сущность понятия художественно-творческих способностей, а также их педагогические и психологические основы. В современной системе образования развитие эстетического мышления, воображения, творческой активности и индивидуального потенциала личности рассматривается как одна из важнейших задач. С этой точки зрения художественно-творческие способности выступают важным фактором не только формирования интереса обучающихся к искусству, но и развития их самостоятельного мышления, эмоционального восприятия, образного мышления и навыков создания новых идей. В статье раскрываются структурные компоненты художественно-творческих способностей, формы их проявления, факторы развития и их роль в педагогическом процессе. Кроме того, обосновывается значение психологических особенностей, мотивации, интереса, творческой среды и методов обучения в формировании данных способностей. Результаты исследования показывают, что развитие художественно-творческих способностей является важным условием становления личности.

Ключевые слова: художественно-творческие способности, творчество, эстетическое мышление, образное мышление, педагогический подход, психологические особенности, творческая деятельность, мотивация, художественное образование, развитие личности.

THE CONCEPT OF ARTISTIC-CREATIVE ABILITY AND ITS PEDAGOGICAL-

PSYCHOLOGICAL ESSENCE

Jurabayeva Mushtariy Jamoldin qizi
Namangan State University, Trainee Lecturer

Abstract

This article scientifically analyzes the content and essence of the concept of artistic-creative ability as well as its pedagogical and psychological foundations. In the modern education system, the development of aesthetic thinking, imagination, creative activity, and individual potential is considered one of the most important tasks. From this perspective, artistic-creative ability serves as an important factor not only in shaping students' interest in art, but also in developing their independent thinking, emotional perception, figurative thinking, and ability to generate new ideas. The article discusses the structural components of artistic-creative ability, the forms of its manifestation, the factors influencing its development, and its role in the pedagogical process. In addition, the importance of psychological characteristics, motivation, interest, creative environment, and teaching methods in the formation of this ability is substantiated. The findings indicate that the development of artistic-creative ability is an important condition for personal growth and self-realization.

Keywords: artistic-creative ability, creativity, aesthetic thinking, figurative thinking, pedagogical approach, psychological characteristics, creative activity, motivation, art education, personal development.

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash, uning intellektual, ma'naviy-estetik va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan bugungi sharoitda ta'lim mazmunini faqat bilim berish bilan cheklab qo'yish yetarli emas. Endilikda o'quvchi va talabalarda mustaqil fikrlash, yangilik yaratish, estetik idrok etish hamda badiiy ifoda ko'nikmalarini shakllantirish zarurati tobora ortib bormoqda. Shu jihatdan badiiy-ijodiy qobiliyat tushunchasi pedagogika va psixologiya fanlarining muhim tadqiqot obyektlaridan biri sifatida alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Badiiy-ijodiy qobiliyat insonning borliqni obrazlar orqali idrok etishi, uni estetik jihatdan baholashi hamda ichki kechinma, tasavvur va munosabatlarini badiiy shaklda ifoda etishi bilan tavsiflanadi. Mazkur qobiliyat shaxsning nafaqat san'atga bo'lgan munosabatini, balki uning umumiy tafakkur darajasi, emotsional sezgirligi, tasavvur kengligi va ijodiy faolligi bilan ham chambarchas bog'liqdir. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, badiiy-ijodiy qobiliyat ta'lim oluvchining individual imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, unda estetik did, mustaqil qarash va yangicha yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Psixologik jihatdan esa ushbu qobiliyat motivatsiya, qiziqish, emotsional holat, xotira, tasavvur, divergent tafakkur va ichki ehtiyojlar bilan uzviy aloqada namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish masalasi, ayniqsa, san'at, musiqa, tasviriy san'at, adabiyot, texnologiya hamda estetik tarbiya bilan bog'liq ta'lim yo'nalishlarida dolzarb ahamiyatga ega. Chunki mazkur qobiliyat o'quvchi va talabalarning borliqni chuqurroq anglashiga, go'zallikni his etishiga, estetik qadriyatlarni qadrlashiga va o'z ichki imkoniyatlarini ijodiy faoliyat orqali namoyon etishiga yordam beradi. Shu bilan birga, badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish ta'lim jarayonida qulay ijodiy muhit yaratish, ta'sirchan metod va vositalardan foydalanish, ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashni talab etadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda badiiy-ijodiy qobiliyat tushunchasining ilmiy mazmuni, uning pedagogik va psixologik mohiyati, tarkibiy tuzilmasi hamda rivojlanish omillari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu qobiliyatni shakllantirish va rivojlantirishda ta'lim

jarayonining o'rnini, o'qituvchi faoliyatining ahamiyati hamda shaxsning ichki ijodiy imkoniyatlarini faollashtirish masalalari yoritiladi. Maqolaning maqsadi badiiy-ijodiy qobiliyat tushunchasini pedagogik-psixologik nuqtai nazardan asoslash hamda uning shaxs rivojidadagi o'rnini ochib berishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Badiiy-ijodiy qobiliyat muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida ijodkorlik tushunchasi bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Zamonaviy kreativlik tadqiqotlarida keng e'tirof etilgan yondashuvlardan biri Runco va Jaeger tomonidan ilgari surilgan ta'rif bo'lib, unga ko'ra kreativlik ikki asosiy mezonni — yangilik va foydalilikni, ya'ni maqsadga muvofiqlikni birlashtiradi. Mazkur yondashuv badiiy-ijodiy qobiliyatni faqat noodatiy fikrlar hosil qilish qobiliyati sifatida emas, balki estetik va mazmuniy qiymatga ega badiiy mahsul yaratish salohiyati sifatida talqin qilish imkonini beradi. Shu ma'noda, badiiy-ijodiy qobiliyat umumiy kreativlikning san'at va estetik ifoda bilan boyigan maxsus ko'rinishi sifatida namoyan bo'ladi.

Mazkur masalaning psixologik ildizlari klassik tadqiqotlarda ancha erta shakllangan. Xususan, J. P. Guilfordning 1950-yildagi mashhur ilmiy murojaati kreativlikni psixologik tadqiqotlarning mustaqil obyektiga aylantirgan muhim bosqich hisoblanadi. Keyingi sharhlarda uning g'oyalari divergent tafakkur, g'oyalar oqimi va nostandart yechim topish qobiliyatlarini kreativ faoliyatning markaziy mexanizmlari sifatida shakllantirgani qayd etiladi. Badiiy-ijodiy qobiliyatni tahlil qilishda mazkur yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki tasvir, obraz, kompozitsiya, badiiy yechim va estetik talqin aynan ko'p variantli fikrlash hamda assotsiativ kenglik asosida yuzaga keladi.

L. S. Vygotskiy ijodkorlikni, ayniqsa, bolalik davrida tasavvur va hayotiy tajribaning qayta ishlanishi bilan bog'laydi. Uning "Imagination and Creativity in Childhood" asarida tasavvur barcha ijodiy faoliyatning psixologik asosi ekani, inson yangi narsani yaratishda avvalgi tajribalarni kombinatsiyalashi va qayta tuzishi ta'kidlanadi. Ushbu qarash badiiy-ijodiy qobiliyatning pedagogik mohiyatini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Demak, badiiy ijod tug'ma iste'dodning oddiy natijasi emas, balki tajriba, taassurot, emotsiya va tasavvur o'zaro uyg'unlashadigan rivojlanuvchi psixik jarayondir. Vygotskiy g'oyalari tayangan keyingi nazariy sharhlarda ham tasavvur, ramziy faoliyat va ijtimoiy-madaniy muhit ijodiy rivojlanishning asosiy manbalari sifatida e'tirof etiladi.

Badiiy-ijodiy qobiliyatning psixologik tarkibini ochishda E. Paul Torrance ishlari ham alohida o'rin tutadi. Zamonaviy sharhlarda Torrance testlari ijodiy fikrlashni baholashning eng mashhur vositalaridan biri sifatida tavsiflanib, ularda ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va elaboratsiya kabi ko'rsatkichlar ajratib ko'rsatiladi. Mazkur komponentlar badiiy faoliyatga ham bevosita daxldordir, chunki obraz yaratish, shaklni boyitish, yangi kompozitsion yechim topish va badiiy detalni chuqurlashtirish aynan shu psixik operatsiyalar orqali amalga oshadi. Shu bois Torrance yondashuvi badiiy-ijodiy qobiliyatni baholash va rivojlantirishda diagnostik hamda metodik asos sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, san'at ta'limi ijodkorlikni tabiiy ravishda rivojlantiruvchi muhit sifatida talqin qilinadi. Elliot Eisner san'at ta'limini tafakkurni shakllantiruvchi, tasavvur va noaniqlik bilan ishlash qobiliyatini rivojlantiruvchi soha deb baholaydi. Uning yondashuvida san'atdagi o'rganish tayyor javobni topish emas, balki sezish, ko'rish, talqin qilish va ifoda etishning nozik shakllarini egallashni anglatadi. Bu qarash badiiy-ijodiy qobiliyatni shaxsning estetik fikrlashi, hissiy sezgirligi va refleksiv idrokini birlashtiruvchi murakkab sifat sifatida tushunishga yordam beradi.

Tasviriy san'at pedagogikasi bo'yicha muhim tadqiqotlardan biri Hetland va hammualliflarining "Studio Thinking" yo'nalishidir. Ushbu konsepsiyada san'at ta'limida shakllanadigan sakkizta "studio habits of mind", ya'ni kuzatish, tasavvur qilish, ifoda etish, puxta ishlash, izlanish, refleksiya, san'at olamini tushunish va faol qatnashish kabi ko'nikmalar ajratib ko'rsatiladi. Mazkur model badiiy-ijodiy qobiliyatni faqat iste'dod mahsuli emas, balki maqsadli

pedagogik faoliyat jarayonida rivojlantiriladigan fikrlash va amaliy faoliyat odatlari majmui sifatida talqin etishi bilan qimmatlidir. Demak, badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish uchun maxsus topshiriqlar, studiyaviy muhit, refleksiya va izlanishga yo'naltirilgan metodlar zarur hisoblanadi.

Psixologik adabiyotlarda ijodkorlikning affektiv tomoni ham alohida ta'kidlanadi. Russ o'z tadqiqotlarida pretend play, emotsional ifoda va kreativlik o'rtasidagi aloqani ko'rsatib, ijodiy rivojlanishda his-tuyg'ularni ramziy shaklda ifoda etish muhim omil ekanini asoslaydi. Badiiy-ijodiy qobiliyat nuqtai nazaridan bu xulosa ayniqsa muhim, chunki san'at faoliyati ko'pincha emotsional tajribani obrazga aylantirish jarayonidir. Shundan kelib chiqib, badiiy-ijodiy qobiliyatning psixologik mohiyatida nafaqat tafakkur va tasavvur, balki hissiy boylik, motivatsiya hamda o'zini ifoda etish ehtiyoji ham markaziy o'rin tutadi.

Xalqaro ta'lim siyosati darajasida ham san'at ta'limining shaxs rivojidadagi ahamiyati keng e'tirof etilgan. UNESCOning san'at ta'limiga oid materiallarida san'at ta'limi o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirishi, innovatsion pedagogik yondashuvlarni rag'batlantirishi, o'zini namoyon etish va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishi qayd etiladi. Bu esa badiiy-ijodiy qobiliyatni faqat individual estetik sifat emas, balki ta'lim sifati, maktab madaniyati va yaxlit shaxs kamoloti bilan bog'liq ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida baholash imkonini beradi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili badiiy-ijodiy qobiliyat masalasida uchta asosiy yo'nalish shakllanganini ko'rsatadi. Birinchi yo'nalish uni kreativlikning maxsus estetik ko'rinishi sifatida izohlaydi va yangilik hamda mazmuniy qiymat mezonlariga tayanadi. Ikkinchi yo'nalish uning psixologik mexanizmlarini — tasavvur, divergent tafakkur, emotsional ifoda, motivatsiya va refleksiyaning — markazga qo'yadi. Uchinchi yo'nalish esa badiiy-ijodiy qobiliyatni pedagogik jihatdan rivojlantiriladigan sifat deb bilib, san'at ta'limi, studiyaviy faoliyat, ijodiy muhit va refleksiv metodlarning hal qiluvchi rolini ko'rsatadi. Shu tariqa, mavzu bo'yicha mavjud tadqiqotlar badiiy-ijodiy qobiliyatni tug'ma xususiyat bilan cheklanmaydigan, pedagogik ta'sir va psixologik rivojlanish jarayonida takomillashadigan murakkab integral sifat sifatida baholashga imkon beradi.

Muhokama va natijalar

Tadqiqot natijalari badiiy-ijodiy qobiliyat shaxsning faqat estetik faoliyatga moyilligini emas, balki uning tasavvur, obrazli fikrlash, emotsional sezgirlik, mustaqil qaror qabul qilish va yangilik yaratishga tayyorlik kabi murakkab psixologik-pedagogik xususiyatlarini o'zida mujassam etishini ko'rsatdi. O'rganishlar jarayonida badiiy-ijodiy qobiliyatning shakllanishi va rivojlanishi ko'proq ta'lim muhitining mazmuni, pedagogik yondashuvlarning to'g'ri tanlanishi, o'quvchilarning motivatsion holati hamda ijodiy faoliyatni rag'batlantiruvchi topshiriqlar tizimi bilan bog'liq ekani aniqlandi. Bu holat badiiy-ijodiy qobiliyatni faqat tabiiy iste'dod mahsuli sifatida emas, balki maqsadli pedagogik ta'sir orqali rivojlantiriladigan integral sifat sifatida baholash imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, badiiy-ijodiy qobiliyatning namoyon bo'lishida bir nechta o'zaro bog'liq komponentlar muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, obrazli tafakkur va tasavvur shaxsning voqelikni yangicha idrok etishi hamda uni badiiy shaklda qayta ifodalashiga asos yaratadi. Ikkinchidan, emotsional sezgirlik va estetik idrok borliqdagi go'zallik, uyg'unlik va badiiy mazmunni teran his etishga xizmat qiladi. Uchinchidan, ichki motivatsiya va qiziqish ijodiy faoliyatni davomli va mazmunli tashkil etishda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. To'rtinchidan, pedagogik qo'llab-quvvatlash, erkin ijodiy muhit va refleksiv yondashuv badiiy-ijodiy qobiliyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Muhokama jarayonida aniqlandiki, badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda an'anaviy reproduktiv topshiriqlarga nisbatan izlanishga, muammoli vaziyatlarga, erkin ifodaga va ijodiy talqinga asoslangan metodlar samaraliroq hisoblanadi. Ayniqsa, tasviriy tahlil, kompozitsion topshiriqlar, obraz yaratish, assotsiativ mashqlar, badiiy matn yoki tasvir asosida mustaqil talqin berish kabi usullar o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu

bilan birga, o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladigan psixologik qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish va individual yondashuv ta'lim oluvchilarning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarishda muhim rol o'ynaydi. Demak, badiiy-ijodiy qobiliyatning rivojlanishi pedagogik jarayonning mazmuni va uni tashkil etish sifati bilan bevosita bog'liqdir.

Olingan natijalar shuni tasdiqladiki, badiiy-ijodiy qobiliyati rivojlangan shaxslarda mustaqil fikrlash, estetik munosabat, yangilikka intilish, o'zini erkin ifoda etish va ijodiy muammolarni hal qilish ko'nikmalari nisbatan yuqori darajada shakllanadi. Bunday shaxslar o'quv faoliyatida ham faolroq bo'lib, yangi g'oyalarni ilgari surish, mavjud holatga noodatiy yondashish va o'z qarashlarini badiiy ifoda vositalari orqali asoslashga moyil bo'ladi. Shu sababli badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish nafaqat san'at ta'limi doirasida, balki shaxsning umumiy kamolotini ta'minlovchi muhim omil sifatida ham qaralishi lozim.

Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, badiiy-ijodiy qobiliyatning pedagogik-psixologik mohiyati uning ikki tomonlama tabiatida namoyon bo'ladi. Bir tomondan, u shaxsning ichki psixik imkoniyatlari — tasavvur, emotsiya, motivatsiya, qiziqish va tafakkur bilan belgilanadi. Ikkinchi tomondan esa, mazkur qobiliyat maqsadli pedagogik sharoitlar, ijodiy muhit va mos metodik ta'sirlar asosida takomillashadi. Shu bois ta'lim jarayonida badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus metodik tizimlarni ishlab chiqish, ijodiy topshiriqlar salmog'ini oshirish va o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa

Badiiy-ijodiy qobiliyat tushunchasi va uning pedagogik-psixologik mohiyatini o'rganish natijasida mazkur hodisaning shaxs rivojining muhim integral ko'rsatkichi ekani aniqlandi. U nafaqat san'atga oid faoliyat bilan bog'liq maxsus qobiliyat, balki insonning estetik tafakkuri, obrazli fikrlashi, tasavvuri, emotsional sezgirligi, mustaqil qaror qabul qilishi va yangilik yaratishga moyilligini o'zida mujassam etuvchi murakkab sifat sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiyaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, badiiy-ijodiy qobiliyatning shakllanishi va rivojlanishi shaxsning tabiiy imkoniyatlari bilan bir qatorda, ta'lim muhitining mazmuni, pedagogik yondashuvlarning samaradorligi, motivatsion omillar, ijodiy faoliyatga rag'bat va psixologik qo'llab-quvvatlash bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, erkin fikrlashga undovchi topshiriqlar, obrazli tafakkurni rivojlantiruvchi mashqlar, mustaqil talqin va badiiy ifodaga asoslangan metodlar ushbu qobiliyatning namoyon bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Bu esa badiiy-ijodiy qobiliyatni tug'ma iste'dod bilan cheklab bo'lmasligini, balki uni maqsadli pedagogik ta'sir orqali rivojlantirish mumkinligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari badiiy-ijodiy qobiliyati rivojlangan shaxslarda estetik did, emotsional idrok, yangilikka intilish, o'zini erkin ifoda etish va ijodiy muammolarni hal qilish ko'nikmalari yuqori darajada shakllanishini ko'rsatdi. Bu holat mazkur qobiliyatning faqat badiiy ta'lim doirasida emas, balki shaxsning umumiy intellektual va ma'naviy kamolotida ham muhim ahamiyatga ega ekanini anglatadi. Demak, badiiy-ijodiy qobiliyatni rivojlantirish o'quvchi va talabalarning individual salohiyatini yuzaga chiqarish, ularning ijodiy faolligini oshirish va shaxs sifatida barkamol shakllanishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, badiiy-ijodiy qobiliyatning pedagogik-psixologik mohiyati uning ichki psixik jarayonlar va tashqi pedagogik sharoitlar uyg'unligida namoyon bo'lishida ko'rinadi. Shu bois ta'lim jarayonida mazkur qobiliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion metodlarni qo'llash, ijodiy muhitni shakllantirish, o'quvchilarning qiziqish va ehtiyojlarini hisobga olish hamda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish muhim amaliy vazifa bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Runco M. A., Jaeger G. J. Ijodkorlikning standart ta'rifi // *Creativity Research Journal*. — 2012. — 24-jild, 1-son. — B. 92–96.
2. Vygotskiy L. S. Bolalikda tasavvur va ijodkorlik // *Journal of Russian and East European Psychology*. — 2004. — 42-jild, 1-son. — B. 7–97.
3. Guilford J. P. Ijodkorlik // *American Psychologist*. — 1950. — 5-jild, 9-son. — B. 444–454.
4. Torrance E. P. Ijodiy tafakkurni baholash testlari: normativ va texnik qo'llanma. — Princeton, NJ: Personnel Press, 1966.
5. Eisner E. W. San'at va tafakkur yaratilishi. — New Haven; London: Yale University Press, 2002. — 288 b.
6. Arnheim R. San'at va vizual idrok: ijodiy ko'z psixologiyasi. — 2-nashr. — Berkeley: University of California Press, 2004. — 528 b.
7. Hetland L., Winner E., Veenema S., Sheridan K. M. *Studio Thinking: tasviriy san'at ta'limining haqiqiy foydalari*. — New York: Teachers College Press, 2007. — 176 b.
8. Russ S. W. Bola rivojlanishi va psixoterapiyada o'yin: empirik asoslangan amaliyot sari. — Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004. — 198 b.
9. UNESCO. San'at ta'limi: sifatli ta'limga investitsiya. — Parij: UNESCO, 2024.
10. UNESCO. Madaniyat va san'at ta'limi bo'yicha UNESCO konseptual doirasi. — Parij: UNESCO, 2024.
11. Alter F. Vizual san'at orqali ijodkorlikni rivojlantirish // *UNESCO Observatory E-Journal*. — 2010. — 1-jild, 5-son. — B. 1–15.